Àjùmòṣe àti Igbéláruṣe Èdè Yorùbá fún Ìkòni ní oríṣìírísìí Èkọ́

Táfíwò Olúnládé
Lagos State University, Nigeria
satodun@gmail.com

Àsamò

Èrò mi nínú àpilẹ̀kọ yìí dá lórí bí a ṣe lè ṣaáyan fún ìdàgbàsókè èdè Yorùbá dé ibi wí pé yóò ṣeé ṣe láti lè fi èdè náà kọ̀ èkọ́ yòówù tí ó lè jẹ́-yálà sáyẹ́nsì ní o tàbí èkọ́ ọ̀rọ̀-ajé tàbí èkọ́ ọ̀rọ̀-ìlsséélú. Àwọn ibéèrè tí ó ṣe pàtàkì láti bèèrè bí iṣẹ́ yìí yóò bá di ṣíṣe ni mo là sílẹ̀ ní sísẹ́-n-tẹ̀lẹ̀. Mo sì fi ipè síta fún àwọn akómolédè Yorùbá láti tara si iṣẹ́ ìdàgbàsókè èdè yí.

Ibo la ó ti bèrè?

Ohun tó dájú bí àdà ni pé àwọn aṣáájú wa ti bèrè láti bí ọ̀dún mélòó kan sẹ́yìn nígbà tí Ọ̀jògbọn Fáfúnwà àti àwọn ẹ̀lẹgbẹ́ rẹ̀ bí Ọ̀jògbọn Adébísí Afọláyan abbl.¹ Ṣe àṣedánwò “Ifẹ́ Six Years Project...” Wọn fi Yorùbá kọ̀ àwọn ọ̀wọ́ ọ̀mọ́ diẹ́ láti ilé èkọ́ aláḱòṣbẹ̀rẹ́ dé ilé èkọ́ sẹ́kọ̀ndírì. Àṣeyọ́rì ìgbà náà fi àwọn oníṣẹ́-ìwádìí náà lókàn balẹ́ pé dídùn ni ọ̀sàn yóò so. Gbogbo àwọn akẹ́kọ́ ìgbà náà ni wọn ṣọ́fíre ní àbájáde èsì ìdánwò wọn nínú gbogbo èkọ́ tí wọn fi èdè Yorùbá kọ̀.

Ó tùmọ́ sí pé ohun tí ó ṣeé ṣe ni bí a bá lè ní àforítì tí a sì le gbàradì fún ìgbésẹ́ bèẹ́ pẹ̀lú ìrànìlọ̀wọ́ Ọ̀lọ̀run àti gbogbo èniyàn. Iṣẹ́ nlá orin kéú ni. Irú èrò báylí àti àkíyèsì tí a ṣe pé gbogbo àwọn orílẹ̀-èdè àgbáyé tí n lo èdè wọn máa fi ṣe ohun gbogbo, ní pàápàá jù lọ̀ àwọn tí wọn n fi èdè wọn kọ̀ oríṣìírísìí èkọ́ ni wọn ti fi ipa bèẹ́ di akéyíndé gbẹ̀gbẹ̀n nínú ohunkóhun tí wọn dáfọ́ lé. Àpẹ̀rẹ́ orílẹ̀-èdè bèẹ́ ni Japan, Korea, India, Malaysia, Germany, France, U.S.A. abbl.

Irú ìrírí àti àkíyèsì báylí ló mú mi ṣe ìdánìlẹ̀kọ́ lórí bí a ṣe lè ta àwọn ìran Yorùbá jí níbi Ayẹyẹ Áyájọ́ Èdè Abíníbí Àgbáyé tí ọ̀dún 2011 ní Gbọ̀ngàn

1. Ifẹ́ Six Years Project – Gbajúgbajà iwádìí ni nígbà náà ní Yunifásitì Ifẹ́, èkọ́ yé àwọn akẹ́kọ́ náà nínú oríṣìírísìí ìmọ́, yàtò sí àkòsọ́rì tó gbòde kan báylí...

Àwọn Ègbé Olùkòni ní Ìkejà.² Kókó ọ̀rọ̀ mi dá lé bí a ẹ̀ lẹ̀ fi Yorùbá kọ̀ àwọn oríṣìírìṣìí èkọ̀ miiran. Ní Ìpàdẹ̀ gbogbogbòò ọ̀lọ̀dọ̀dún Ègbé Akòmọ̀lédè àti Àṣà Yorùbá tí a ẹ̀ ní Ìpínlẹ̀ Kogí ní ọ̀dún 2011 mo tún kọ̀ àwọn èlẹ̀gbé mi diẹ̀ jọ̀ tí mo sì fi èrò yìí hàn wọn pé lílo èdè Yorùbá lati kọ̀ gbogbo èkọ̀ miiran ẹ̀ é ẹ̀ bí a bá fi ọ̀wọ̀-sowó-pọ̀.³

Ọ̀nà wo la ó gbà ẹ̀ é?

Ọ̀nà tí a lẹ̀ gbà ẹ̀ é ní a là kalẹ̀ ní sísẹ̀ntẹ̀lẹ̀ wònyí. Ábá ni, kí í ẹ̀ ẹ̀ ẹ̀, iyánjú ni torí pé kò sí adára má kù sí ibikan. A lẹ̀rò pé yóò wúlò diẹ̀ bí ara atọ̀nà. Ní àkọ̀kọ̀, a wo ìgbésẹ̀ fífi Yorùbá kọ̀ àwọn èkọ̀ oríṣìírìṣìí wònyí, a nílafi mọ̀ ìmọ̀ tí a fẹ̀ fi Yorùbá kọ̀ gan-an

Ìgbésẹ̀ Fífi Yorùbá Kọ̀ Àwọn Èkọ̀ Oríṣìírìṣìí

Dídá Àwọn Ìmọ̀ Èkọ̀ Tí A Fẹ̀ Maa Fi Yorùbá Kọ̀ Mọ̀

- Àwọn ni a tò jọ̀ ní sísẹ̀-ń-tẹ̀lẹ̀ wònyí: English, Mathematics, Further Mathematics, Geography, Physics, Chemistry, Health Sciences, Wood Work, Religion Studies abbl. (Wo sílábọ̀sì WAEC àti NECO lórí íntánẹ̀tì wọn).
- Àwọn tí a ó fi Yorùbá kọ̀ ní lẹ̀bùrù Yunifasiti àti ilé èkọ̀ gbogbonìṣe (Polytechnic). Mass Communication, Fine Arts, Medicine, Pharmacy, Architecture/building Technology, Physics, Chemistry, Zoology, Biology, Botany, Biochemistry, Engineering, Survey, Economics, Political Science, Sociology, Demography, Statistics, Accounting, Marketing, law, Personal management, Public Administration abbl. (Wo Sílabọ̀sì/Kòríkúlọ̀mù lórí íntánẹ̀tì Yunifásìtì, Ènìsìl, àti ti ilé èkọ̀ Gbogbonṣe).

2. Ayẹyẹ Ayájọ̀ Èdè Abíníbí Àgbáyé 2011 — Orí-ọ̀rọ̀ Idánílẹ̀kọ̀ — 'Ìkólẹ̀rú Èdè àti Àṣà Yorùbá, Kí ni Ọ̀jọ̀ Ọ̀lá Iran Yorùbá' (Enslavement of Yorùbá Language and Culture: Implication to Yorùbá Race), ojú-ìwé 12–14, 23-02-2011, NUT Pavilion (Gbòngàn Àjọ̀ Olùkọ̀).

3. Àwọn tí ajiọ̀ fìkùn-lukùn nígbà náà ní Alàgbà Báyo Adérántí, Ọ̀mọ̀wé Níyí Àkàngbẹ̀, Ọ̀gbẹ̀ni Àlùkò àti Ọ̀gbẹ̀ni Kólá Òní. Ìpàdẹ̀ Àpẹ̀rò Ọ̀lọ̀dọ̀dún Ègbé Akòmọ̀lédè tí a ẹ̀ ní Titcombe College Ègbé ní ọ̀dún 2011 ní a tí pàdẹ̀.

Ibo la ó ti bèrè gan-an?

Ọ̀dọ̀ Ọ̀bí àti alágbàtọ̀ la ó ti bèrè

A nílátí kọ̀ àwọn ọ̀mọ̀ Yorùbá àti àwọn ìran mìíràn ní ẹ̀kọ̀ pé kí wọn ó má sọ èdè wọn nù nípa kíkọ̀/ síso èdè Yorùbá sí àwọn ọ̀mọ̀ láti ibèrè igbé ayé wọn. Torí ilé ní a tí kẹ̀ṣọ̀ ròde. Ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ ní a nílátí parọ̀wà fún láti jẹ́ kí wọn ó mò pé a le fi èdè abíníbí wa kọ̀ ọ̀mọ̀ kí ó sì di lọ̀yà, dókítà, amojú ẹ̀rọ, àti bèè bèè lọ̀ láìlọ̀ èdè Gẹ̀ẹ̀sì nìkan.

A gbọ̀dọ̀ ṣe ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ idánìlẹ̀kọ̀ láti fídí rẹ̀ múlẹ̀ pé ó ṣeé ṣe. A tún le jẹ́ kí ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ àwọn ènìyàn mò pé àyípadà rẹ̀rẹ̀ yíi nì bó bí ọ̀bí, alágbàtọ̀ àwọn ọ̀mọ̀ àti ìjọ̀ba bá fowọ̀-sowọ̀-pọ̀.

Ìparọ̀wà fún àwọn alátaṁkò àti àwọn aláìgbàgbọ̀

Ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ ọ̀bí ní kò fẹ́ sọ Yorùbá mọ̀ dépò pé wọn ó tilẹ̀ ní kí ọ̀mọ̀ wọn ó máa fi Yorùbá kọ̀ ẹ̀kọ̀. Wọn yóò rí irú àyípadà báylí bíi fífa ọ̀wọ̀ ètò ẹ̀kọ̀ sẹ̀yìn. Ìparọ̀wà, ipolongo àti ẹ̀ṣe àlàyé kíkun ní wọn ó fi mọ̀ ohun tí ó nì ṣẹ̀lẹ̀ ní àgbáyé pé bí ènìyàn bá ti sọ èdè rẹ̀ nù, ó ti sọ ilé àti ọ̀nà nù, ó sì ti sọ apo iyá kọ̀. Bí a bá sì wò ó dáraàrá, a tún le rí ọ̀ye pé a ti wà lóko ẹ̀rú nípa fífi èdè elédè máa ṣe ohun gbogbo. Gbogbo àwọn ẹ̀ya tí ó nì ṣẹ̀dá oríṣìrìṣìlì ẹ̀rọ̀ tí ìmọ̀ sáyẹ̀nṣì yéjù lágbàáyé ní àwọn ti wọn nì lo èdè wọn láti kẹ̀kọ̀ nípa oríṣìlì ìmọ̀. Bí àpẹ̀rẹ̀ orílẹ̀-èdè China, Japan, India, Indonesia abbl. ti tẹ̀síwájú nínú ìmọ̀ sáyẹ̀nṣì. Ohun tó ràn wọn lówọ̀ ní fífi èdè wọn kọ̀ ẹ̀kọ̀ sáyẹ̀nṣì, abala ẹ̀kọ̀ mìíràn àti ẹ̀ṣe ohun gbogbo. Bí ó ti wù kí ó rí, a kò gbọ̀dọ̀ káàáre. Èmí kò le ṣeé ṣe kò gbọ̀dọ̀ gbé wa wọ̀. A gbọ̀dọ̀ ṣetan láti parọ̀wà sí àwọn aláṣe wa kò ran wá lówọ̀. A gbọ̀dọ̀ parọ̀wà fún àwọn olùkọ̀ àti èrò àwùjọ̀ mìíràn, bèè gbogbo ọ̀mọ̀ Yorùbá náà la ó kúkú rawọ̀ ẹ̀bẹ̀ sí. A lè dá ètò kan sílẹ̀ lórí redió tí a ó ti máa ṣètò tó jẹ́ mọ̀ ọ̀rọ̀ fún Itanijí.

Owó Ni Kẹ̀kẹ̀ Ihinrere

Ọ̀nà tí a ó gbà wá owó pọ̀. Àtará ilé àtará oko àti onílẹ̀ àtálẹ̀jò ní a ó parọ̀wà sí fún èdàwó, nitorí pé àgbájọ̀ ọ̀wọ̀ la fíi sọ̀yà. Àwọn tí a le wa ìrànwọ̀ owó dé ọ̀dọ̀ wọn ní àwọn olùkọ̀ ní oríṣìrìṣìlì lẹ̀bùrù, nílẹ̀ àti lóko. Àwọn ìjọ̀ba, àwọn olórí gbogbo, àti àwọn olólùfẹ̀ èdè Yorùbá. Àwọn akẹ̀kọ̀ ilé-iwé gígà bíi Yuni-fasiti, gbogboniṣe ilé-ẹ̀kọ̀ onípò kìn-ín-ní, àwọn oniṣẹ̀ àdani tí wọn jẹ́ ọ̀mọ̀ Yorùbá àti gbogbo olólùfẹ̀ èdè Yorùbá abbl.

Iṣẹ́ Tí A Ó Ẹ

Iṣẹ́ Àlàyé, Idánilẹ̀kọ́ọ̀ àti ògbuṣẹ́ ẹ́ṣe

Iṣẹ́ àlàyé, idánilẹ̀kọ́ọ̀ àti ògbuṣẹ́ ẹ́ṣe jijo n rin papọ̀ ni. Oríṣíṣíṣíṣí iwé ló wà fún abala ẹ̀kọ̀ kọ̀ọ̀kan lédè Gẹ̀ẹ̀sì. Igbésẹ́ kìn-ín-ní ni yíyan àwọn iwé tó dára lórí ẹ̀kọ̀ kọ̀ọ̀kan. Àwọn tísà ilé iwé aláṣọ̀bẹ̀rẹ́ yóò le ran wá lẹ́wọ̀ láti ẹ́ àsàrò àti yíyan àwọn ọ̀wọ̀ iwé tí ó wà lórí àtẹ́ tó tẹ̀lẹ̀ àmúlò kòríkúlọ̀mù tó bá igbà mu. Àwọn olùkọ̀ ilé-iwé gíràmà yóò ẹ́ ojúse tiwọn náà nígbà tí àwọn olùkọ̀ ilé iwé gíga Yunifásitì àti Gbogboniṣe náà yóò ẹ́ àṣàyàn àwọn iwé tó dára tí a le ló lórí àwọn iṣẹ́ kọ̀ọ̀kan gégé bí irírí wọn. abbl.

Ilànà Imuṣẹ́ṣe

Olùkọ̀ márùn-ún fún iwé lẹ̀bùrù kọ̀ọ̀kan la dábàá. Bí àpẹ̀rẹ́ bí a bá mu iṣẹ́ ilé ẹ̀kọ̀ aláṣọ̀bẹ̀rẹ́. Bí àpẹ̀rẹ́ kíláàsì 1-6. A ó nílò olùkọ̀ tí ó ní irírí, ìmọ̀ àti òye bí a ẹ́ n kọ̀ iwé tí yóò bá òde òní mu. Nínú igbimọ̀ ẹ̀lẹ̀nì márùn-ún yí, olùkọ̀ ilé-iwé aláṣọ̀bẹ̀rẹ́, ilé-iwé girama, ilé-iwé Gbogboniṣe àti Yunifásitì tàbí kólẹ̀jì yóò wà lára wọn. Bí a bá ni ọ̀wọ̀ méjì bẹ́ẹ̀, àwọn igbimọ̀ ònkòwé ẹ̀lẹ̀nì mètá àkọ́kọ̀ le mú kíláàsì 1-3, kí ọ̀wọ̀ kejì mú 4-6. Kí iṣẹ́ le tètè ẹ́ ẹ́ ẹ́ fún ilànà ẹ̀kọ̀ kan (A subject — bí àpẹ̀rẹ́ bí a bá fẹ́ kọ̀ ẹ̀kọ̀ lẹ́rò ni èdè Yorùbá).

Ó pọ̀n dandan kí àwọn tí wọn ó jijo ẹ́ iṣẹ́ yí ní oríṣíṣí àjọṣepọ̀. A dábàá Olótúú Àgbà àti Igbákejì Olótúú Àgbà láti ẹ́ adarí ilànà iṣẹ́ àti aṣàgbéyẹ̀wò iṣẹ́ tí àwọn ọ̀wọ̀ wònyí tí ẹ́ fún ẹ́ka ilé ẹ̀kọ̀ aláṣọ̀bẹ̀rẹ́ (primary).

Ní ibẹ̀rẹ́, ó pọ̀n dandan kí wọn ẹ́ idánilẹ̀kọ́ọ̀ àti àpẹ̀rò. Àpẹ̀rò sì le jẹ́ alájọṣepapọ̀ lórí gbogbo iṣẹ́ tí a fẹ́ dáwọ̀ lé kí ó tó di pé a bẹ̀rẹ́ iṣẹ́, kí ọ̀wọ̀ kọ̀ọ̀kan lórí ètò ẹ̀kọ̀ kọ̀ọ̀kan tó ló bẹ̀rẹ́ iṣẹ́.

Àwọn ọ̀mọ̀ Yorùbá méjì tó ní ìmọ̀ nínú ẹ̀kọ̀ tí kí í ẹ́ Yorùbá bí àpẹ̀rẹ́ yóò wà fún iṣẹ́ lórí bí abala kan yóò ẹ́ ẹ́ ẹ́.

Àwọn méjéèjì yí ní yóò máa ẹ́ àlàyé kíkún nípa iṣẹ́ tí wọn yàn láàyò tí a fi èdè Gẹ̀ẹ̀sì kọ̀, tí a sì fẹ́ yí sí èdè Yorùbá. Iṣẹ́ nílá gbàà ni, wọn ó jijo máa forí kori lórí kókó, àlàyé, idábàá ọ̀rọ̀ titun fún ẹ̀kọ̀ tí a n tú sí èdè Yorùbá. Iṣẹ́ àlàyé àti ògbuṣẹ́ ni, àtáńí àjànàkú kí í ẹ́rù ọ̀mọ̀dè ni ọ̀rọ̀ náà. Ọ̀lẹ́ àti ẹ̀nì tí kò bá ní àlàáfíà kò gbọ̀dọ̀ dábàá láti kópa nìbẹ̀. Wọn gbọ̀dọ̀ ní ibi tí wọn ó ti máa pàdé fún iṣẹ́ wọn lóòrèkòòrè. Bí àwọn kan ẹ́ n ẹ́ṣe wọn ní òkè òkun bẹ́ẹ̀ náà ni àwọn kan náà ó máa ẹ́ṣe ní Nàìjíríà.

Ajùmọ́se ló gbọ̀dọ̀ jẹ́.

Àwọn tí wọn jẹ́ olùkọ̀ ẹ̀kọ̀ míliran tí a fẹ́ tú sí èdè Yorùbá gbọ̀dọ̀ mọ̀ èdè Yorùbá kọ̀ kí wọn ó sì mọ̀ ọ̀n ka nítorí wọn yóò kó ipa pàtàkì nípa kíkà àbà-jáde iṣẹ́ náà. Wọn yóò le ẹ́ igbélẹ̀wọn ohun tí àwọn igbimọ̀ ẹ́ lápapọ̀ bóyá ó ní itumọ̀ tí ó yẹ́ àti pé ẹ́ ó lè yẹ́ àwọn ọ̀mọ̀ tí wọn bá n ka iwé náà.

Igbésè Títè Iṣẹ́ àti kíka Iṣẹ́ tí a tí ṣe

Ọbẹ́ kí í mú kí ó gbẹ́ èèku ara rẹ́. Bí ó tilẹ́ jẹ́ pé o di dandan kí a wá àwọn tí yóò tẹ́ iṣẹ́ náà, a lè rí àwọn tí yóò fẹ́ tẹ́ ẹ́ fúnra wọn. Bí a bá rí àwọn tí wọn fi ṣe iṣẹ́ ṣe, owó ni yóò jẹ́ kò ní jẹ́ àgbàdò. Ọbẹ́ tí ó bá sì dùn owó ló pa á. Bí a bá rí ẹni ṣe é ní ọfẹ́ fún wa. A gbòdò dúpẹ́ lówò irú ẹni bẹ́.

Àwọn Ìwé Ìtókasi

- Fafunwa, A. Babs. "Education in the Mother-Tongue: A Nigerian Experiment — the Six-Year (Yoruba Medium) Primary Education Project at the University of Ife, Nigeria." *West African Journal of Education*, 19.2, (1975): 213–27.
- Ojo, Akinloye. "(Re)-Engaging Indigenous African Languages and Oral Traditions for Intellectual Expansion and Innovation in the Humanities." *LASU Journal of Humanities* Vol 10, July 2016.
- Olunlade, Taiwo. "Ìlò Yorùbá fún Ìbáńsòrò nínú Ọ̀rúndún Kọ̀kànlélógún" *Yorùbá Gbòde*. (2001): 133–138.
- Olunlade, Taiwo. *Èdè Yorùbá Àti Ìmọ̀ Èdà-Èdè*. Lagos: Fola Print. & Publisher. 1997.
- Olunlade, Taiwo. 'Àgbéyèwò Àmúlò Ọ̀wọ̀ Ìwé Ìjìnlẹ̀ Èdè àti Lítirésọ̀ Yorùbá fún Àwọn Olùkọ̀ àti Akẹ̀kọ̀ Ilé-ìwé JSS àti SSS: Ìgékúrú', *Yorùbá Gbòde* 2.10 (1996): 93–96.
- Owolabi, Kola. *Lilo Èdè Yorùbá Fún Igbóra-ẹni-yé àti Ifesemúlẹ̀ Idàgbàsókè Àwùjọ*. Ibadan, Nigeria: Universal Akada Books (Nig.) Ltd. 2013.